

terpretation, which is an essential aspect in the context analysis. So, analyzing the process of personality formation of I. Svitlychny, we can distinguish the following factors that determined the linguistic and psychological features of the writer and scientist's linguistic creation: comprehensive erudition, high education, studying at the Kharkiv University, postgraduate studies of the Institute of Literature of NAS of Ukraine; communication with peasants, workers, repressed; long-term editorial activity; natural linguistic sense and intuition, individual-language practice in four styles (artistic, scientific, journalistic, epistolary); editing and refining the Dictionary of Synonyms of the Ukrainian Language; participation in the socio-political dissident current of the Sixties.

Key words: epistolary, label formulas, copyright neologisms, linguistic personality. sixties, language signs, psycholinguistic portrait.

Отримано: 29.10.2022 р.

УДК 811.161.2:821.161.2Шкляр

DOI: 10.32626/2309-7086.2022-19.56-65

Леся Прокопів

ORCID 0000-0002-7055-9956

аспірантка

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

КОГНІТИВНА МЕТАФОРА ЖИТТЯ/СМЕРТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

У науковій розвідці проаналізована когнітивна метафора ЖИТТЯ / СМЕРТЬ крізь призму мовної картини світу Василя Шкляра. Визначено лексикологічну наповненість метафоричної пари. Виділяються такі різновиди структурно-семантичних видозмін аналізованої метафори: поширення складу метафори, контамінація. В українській картині світу досліджуваним метафорам притаманний міцний зв'язок з архетипами, що пояснюється язичництвом, традиції якого глибоко укорінені в українській мовній свідомості.

Ключові слова: когнітивна метафора, мовна метафора, контамінація, поширення складу метафори.

Постановка проблеми. Антропоцентричний підхід стосовно дослідження мови й мовлення зумовлює звернення лінгвістів до діалогу, метафоричного дискурсу, когнітивного дискурсу, оскільки на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки актуальним, на наш погляд, є дослідження когнітивного дискурсу, його мовних явищ, вербальних концептуальних моделей та їхнього впливу на функціонування мовних одиниць. Це знаходить вияв у тому, що дослідження метафоричного дискурсу у когнітивно-дискурсивній структурі викликає особливий інтерес.

Увага до проблеми метафори, окремих аспектів її дослідження, зумовлена насамперед комплексністю мовного явища, прагненням лінгвістів знайти приховані механізми, які керують метафоричним процесом, закономір-

ностями його існування. У системі мовних структур метафора розглядається як динамічне мовне явище, якому притаманні такі поняття як дискурс, діалогічний дискурс у когнітивно-дискурсивному, системно-діяльнісному та функціонально-комунікативному підходах, в основі якого лежить подвійна орієнтація на автора, творця, який розглядається як універсальна мовна особистість, і на соціум, представлений адресатом, читачем.

Такий підхід стосовно дослідження метафори на основі формування комунікативно-дискурсивної парадигми вказує на необхідність теоретичного і практичного дослідження метафоричного дискурсу у когнітивно-дискурсивному контексті, спрямованого на обґрунтування реалізації мовної системи з урахуванням лінгвальних та екстралінгвальних чинників.

Проблеми дослідження окремих когнітивних метафор у сучасній лінгвістиці є настільки складними, різноманітними й багатими, що вимагають постійного більш глибокого проникнення в їх сутності. До таких можна віднести метафору *ЖИТТЯ / СМЕРТЬ*.

У лінгвістиці ХХІ століття активно розвивається галузь, у якій мова розглядається як культурний код нації, а не лише як засіб комунікації та пізнання. Фундаментальне підґрунтя такого підходу було закладено працями Й. Гердера, В. Гумбольдта, Е. Сепіра, О. Потєбні та інших вчених, що викликають значний науковий інтерес серед сучасних дослідників.

Послідовниками згаданої теоретичної концепції та ідей про взаємозв'язок мови і культури є багато сучасних мовознавців. Серед них: С. Єрмоленко [2], В. Жайворонок [3], В. Кононенко, Т. Левченко, О. Селіванова, Л. Марчук, Н. Кондратенко й ін.

Українські лінгвісти розглядають мову, з одного боку, як окремий компонент культури, що входить до неї разом з іншими знаковими системами (фольклор, література, наука тощо), а з іншого, однією з загальних форм вираження культури – форми втілення словесних за своєю природою складників культури.

Актуальність наукової розвідки зумовлена тим, що в сучасній українській когнітивній лінгвістиці усе виразніше відчувається тенденція до визначення мови як суспільного явища, що об'єднує мовні категорії у когнітивно-ментальну систему, забезпечує високий рівень інтелектуалізації, актуалізацію національно-культурних процесів на ґрунті розвинутої образно-поняттєвої парадигми; усе вагомішими стають дослідження різномовних лексичних мікросистем, в основі зіставлення яких лежить спільність понять, та способів відтворення семантики, денотативної і конотативної, окремих одиниць цих систем.

Мета дослідження полягає у дослідженні метафори *ЖИТТЯ / СМЕРТЬ* в когнітивному аспекті. Реалізація зазначеної мети зумовлює завдання:

- визначити лексикологічну наповненість когнітивної метафори *ЖИТТЯ / СМЕРТЬ*;
- визначити культурно обумовлені особливості феноменів метафори *ЖИТТЯ / СМЕРТЬ*;
- дослідити когнітивну метафору з компонентом *ЖИТТЯ / СМЕРТЬ* у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон».

Виклад основного матеріалу. Безперечно, роман має яскраво виражений націоналістичний характер. Мабуть, це було головним завданням автора, який, розповідаючи історію повстанців Холодного Яру, наполегливо добве в тім'я мільйонам етнічних українців, які й сьогодні, як за часів майже сторічної давності, в страху замкнули двері й вікна, намагаючись пережити непевні часи.

Тлумачний словник української мови в 11-ти томах подає такі значення лексеми «смерть»: **Смерть**, 1. Припинення життєдіяльності організму і загибель його; припинення біологічного обміну речовин в організмі або його частині. Припинення існування людини, тварини; протилежне **життя**, кончина, скінч. Щось дуже погане, неприємне, небажане.

За словником лексема «життя» має такі значення: **Життя**, 1. Існування всього живого; протилежне **смерть**. 2. Стан живого організму в стадії розвитку, зросту. 3. Період існування кого-небудь, вік. 4. Спосіб існування кого-небудь. 5. Жива істота. 6. *перен.* Про щось дороге, необхідне, важливе. 7. Прояв фізичних і духовних сил живих істот. 8. Пожвавлення, рух, посилення діяльності живих істот. 9. Сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чого-небудь. 10. Те, що реально існує; дійсність.

Загально визнано, що мова є вагомою часткою етнокультури. І хай вона сама проходить через канали культури, чи, навпаки, культура проходить через мовні канали, одне зрозуміло: звичаї впливають на комунікативну систему етносу, а культурні цінності й вірування частково створюють етнотому реальність. Усе це входить у коло когнітивних досліджень. Інакше кажучи, когнітивний аспект наукових студій передбачає вивчення наслідків впливу на мовну структуру міфології, психології, звичаїв, побуту, вірувань, обрядів, загальної культури і менталітету етносу. Когнітивна метафора відтворює національну культуру в специфічних формах мовних стереотипів, усталених висловів, звичних реакцій, що склалися впродовж довгого етногенезу. Ці застигли форми зазвичай не усвідомлюються як породження певної ситуації, вживаються швидше автоматично, ніж осмислено, та є невід'ємною складовою побутово-розмовної практики.

У творі «Залишенець» виділяються такі різновиди структурно-семантичних видозмін аналізованої метафори. Поширення складу метафори: *«Пустивши бульби, Дереза розпружився й поволі пішов під воду, помандрував туди, де копошилися раки, а жаби згоряли від нетерпіння, кому б його дати цицьки»* [7, с.118].

У цьому реченні вжито метафору: *жаби згоряли від нетерпіння, кому б дати цицьки*, що походить із фразеологізму *жаба пить (цицьки, циці) дасть*, який означає «хто-небудь утопить або загине, потрапивши в незвичайні умови».

«Я знаю, казав він і показував пальцем у натовп, ніби справді мав когось на увазі конкретно, – ти хочеш повернутися до жінки, дітей, хочеш працювати коло землі – і ти будеш на ній працювати, бо тільки ти знаєш ціну мирного життя...» [7, с.77]. Метафора *знаєш ціну мирного життя*, – походить із фразеологізму *знати ціну*, який має два варіанти тлумачення: 1. Визнавати, цінувати кого-, що-небудь. 2. Дорожити ким-, чим-небудь, берегти щось. *«– Мертвого привезли, – сказала Танасиха і за-*

голосила, як над труною: – Рученьки холодні, ніженьки босі, **не топтати більше їм синього рясту...**» [7, с.108]. В уривку метафорична трансформація **не топтати більше синього рясту** походить від фразеологізму **недовго топтати ряст**, що означає «хто-небудь швидко помер». Автор поширює цей фразеологізм такими словами: «більше» та «синій», – надаючи виразнішого емоційно-експресивного забарвлення вислову. Відмовляється від компонента «недовго», чим трохи змінює значення метафори: **не топтати більше їм синього рясту** (ногам) – «хто-небудь вже помер».

Крім того, у творі вжито ще такі метафоричні трансформації **врізав би дуба** (із додаванням частки *би*) фразеологізму *дуба дати (врізати)* – умерти, перестати жити, існувати, та **смерть не взяла** (із додаванням заперечної частки *не*) фразеологізму *смерть узяла* (забрала, прибрала) – хто-небудь помер чи загинув.

Порівняно із вихідним фразеологізмом, розширене метафоричне вживання більшою мірою реалізовує абсолютні виразні якості фразеологізму – експресивність, емоційність, оцінність.

У реченні «Після стількох невдач і розчарувань Ворон відганяв од себе будь-які сподівання, бо вони, несправджені, тільки **каламутьять життя**» [7, с.146] вжито трансформовану сполуку **каламутьять життя**, яка утворилася внаслідок заміни компонента *вода* відомого фразеологізму *каламутити воду* із значенням «вносити розлад, неспокій» на компонент *життя*.

У реченні «По дорозі заодно підпалили ще коннезам, **спровадивши його голову до небесної канцелярії**, й оскільки диму вже було забагато, подалися чимдалі від гріха аж на Старосілля» [7, с.53]. Трансформована сполука **спровадивши голову до небесної канцелярії** утворилася внаслідок заміни компонента *пекло* фразеологізму *спровадити до пекла* із значенням «заподіяти кому-небудь смерть» (пор. *спровадити на той світ*).

У реченні «Але хто ж знає наперед, коли **жде** його **смерть** і де його закопають?» [7, с.23] трансформується метафора **жде смерть**. Слово «заглядає» у сполуці **смерть заглядає** (дивиться, зазирає і т. ін.) / заглянула в очі, зі значенням «хто-небудь може померти, близький до кончини, загибелі» замінено компонентом **жде**.

Потрібно зазначити, що між нормативними метафоричними компонентами й авторськими видозмінами простежуються певні системні зв'язки, а шляхи авторського варіювання в основному ті самі, що і загальнономовного. У нашому прикладі – прийом метонімічної заміни.

Наголосимо й на тому, що не випадково в індивідуально-авторському мовленні наявна саме метонімічна заміна, а не, наприклад, синонімічна, яку найчастіше застосовують у загальнономовних метафоричних трансформаціях. Це пояснюється авторською настановою на те, що заміна обов'язково буде поміченою, і таким чином реалізуються такі потенційні виразні якості когнітивної метафори, як експресивність та емоційність.

У творі також наявні видозміни, пов'язані з прийомом контамінації. Контамінація – це один із прийомів трансформації, суть якого полягає в поєднанні двох чи кількох стійких сполучень на основі значеннєвої, граматичної та функціональної спільності або без будь-якої спільності, що спричиняє утворення індивідуально-авторського сполучення слів. Таке злиття породжує зміну семантики утвореного метафоричного виразу.

Одним із проявів метафоричної контамінації у романі є поєднання, зумовлене семантичною тотожністю стійких сполучень: *«Тільки-но в'їхали до Мурзинського лісу, аж тут на загін Дерези налетіли «будьонівці», оточили з усіх боків, і, треба сказати правду, найдужче злякалися братчики Момоти – семеро круглич облич умить побіліли, а їхні качині носи загострилися, як у мерців, оце так – ще не отримали зброї, а вже мусили **полягти ні за цапову душу**»* [7, с.116].

У трансформованому сполученні *полягти ні за цапову душу* поєдналися синонімічні фразеологічні одиниці *ні за цапову душу* із значенням «загинути ні за що» і *полягти головами (кістками, кістьми, трупом і т. ін.)* – те саме, що *Лягти трупом (кістьми, головами і т. ін.)* із значенням «Померти, загинути» зі зміною граматичної форми дієслова. Вихідні метафоричні вирази близькі між собою і структурно, оскільки є сполученнями дієслівного типу.

З погляду когнітивістики трансформація метафори необхідна для того, щоб оновити семантику і структуру виразів, аби не стерся метафоричний образ. Автори часто вдаються до індивідуально-авторського перетворення метафор, яке відбувається під впливом актуалізації. Від автора вона вимагає такої перебудови семантики і структури, за якої зберігається співвіднесеність з номінативною, вихідною метафорою.

Семантичні перетворення містять у собі два різновиди – з нависним обігруванням прямого лексичного значення окремих компонентів метафори та зіткнення чи протиставлення вільного і фразеологічного значень у словосполученні або реченні.

Часткове перетворення семантики метафоричної одиниці полягає в тому, що залежно від контексту на перший план виступає то пряме, то переносне значення, причому переважає одне з них у конкретному контексті. Повне семантичне перетворення метафори можливе за умов, коли в мові існує вільне словосполучення, від якого вона утворилась. Несподіване їх зіткнення при відповідній ситуації дає комічний ефект. Таке зіткнення відбувається у вузькому чи широкому контексті авторської мови або мови персонажа. Іноді цей прийом використовується одночасно і в мові персонажа, і в авторській, що дає можливість реалізувати словосполучення у метафоричному плані: *«Гнилий Тікач протікав попід лісом. Гнилим його називали ще тоді, як затхнула у річці вода від татарської крові, тож я відразу змикитив, куди хилять братчики Момоти. Вони зросли на Тікичі і добре знали, де в цій річці яма чи коловерт, де тут зимують раки і де жаба цицьки дає»* [7, с.118].

«І тоді найстаріший брат Момот ухопив його за карк і поволік у річку, де вже при самому березі було їм по груди. Дереза і тут не опинався, лише коли залізний шатун занурив у воду його голову, він засмикався усім тілом, запрачувався руками й ногами, його шия у Момотовій п'ятірні стала твердою, як кістка, і минула добра хвилина, поки вона нарешті обм'якла. Пустивши бульби, Дереза розпружився й поволи пішов під воду, помандрував туди, де копошилися раки, а жаби згоряли від нетерпіння, кому б його дати цицьки» [7, с.118].

Отже, функціонування метафоричних сполучень зі зміною їхньої семантики та структури виявляється в найрізноманітніших формах. Руйнуючи та модифікуючи метафори, автор підвищує ефект свідомого впливу на емоції та почуття читача.

При подальшому аналізі метафоричної пари ЖИТТЯ / СМЕРТЬ по-дибуємо такі метафори.

Дарувати життя – «...Боже духів і всякої плоти. Ти **смерть** подолав і диявола знищив, і **життя світові Твоєму дарував** – Сам, Господи, упокою душу усопшого раба Твого Веремія на місці світлім, на місці квітучім, на місці спокійнім, звідки втекла болінь, печаль і зітхання; всяке прогрішення, вчинене ним словом або ділом, або помислом, як благий і чоловіколюбчець Бог, прости, бо немає чоловіка, що жив, а не згрішив би...» [7, с.8];

Віддавати (віддати) душу (життя) – «Москалюги миттю звітрилися з палати, можна було перевести подих, але поруч лежав **мертвий Петрусь**, за стіною стогнали поранені, і Чорновуса раптом охопив сором за ці перев'язані руки. Було мерзенне відчуття, що він когось перехитрив, **виміняв своє життя на Петрусеву смерть**. Він навіть не подякував Тіні за кмітливість, за порятуюнок, цілий день пролежав мовчки, а ввечері сказав їй, що вже зовсім видужав» [7, с.37];

«– Добре, – сказав Зінько. – Тільки **не вбивайте старого**. І дивіться, як **помирають за Україну!** – він підніс «шпаера» дулом до відкритого рота й натиснув на пускову скобу. Побратим не підвів – глухо ахнув останній набій, Зінько не відчув ніякого болю, лиш коліна йому підігнулися, і він поволі опустився на землю. Ліг і випростався на повен зріст, **як живий**, тільки його відкриті очі швидко затулявалися льодяною плівкою і враз оскільки» [7, с.148];

«Він одразу ж присоромив себе за таку підозру, виправдовуючись тим, що зрада підстерегла його навіть там, де не було й тіні недовіри. До того ж не один козак **позбувся голови через жінку**. Настав час, коли власне **життя** можна було **виміняти на щось смерть**. Як шмат мила на фунт тютюну» [7, с.149];

«Ворон розгорнув полотнину. На ній було вигантувано срібною заполоччю герб-тризуб у терновому вінку. І головний холоднорський девіз – «**Воля України або смерть**». Із другого боку полотнища над тризубом у вінку яскравіло Тарасове пророцтво. Як заклик: «І повіє новий огонь з Холодного Яру» [7, с.254];

Так, це був бойовий прапор полку гайдамаків Холодного Яру. Ворон бачив його не вперше, але тепер гасло «**Воля України або смерть**» ввійшло на нього іншим змістом. Мабуть, і решта козаків відчули те саме, бо дивилися на прапор з мовчазною зажурою» [7, с.334];

«Казали, що купувати в нас коней – то надто великий ризик, за це можна **поплатитися життям**. Але вони чомусь не дуже потерпали за свою шкуру» [7, с.351].

Повертати (повернути) все життя – «Тепер Євдося пам'ятала білий світ очима маляти, може, ось такого карапуза, як цей Ярко, що міг би стати її очима, її очима, її дивом і щастям, якби карта випала так, як того хотіла Євдося. Тоді б вона зачала **новий відлік** свого **життя**, зачала б його з молодою душею, оновленим серцем і зіркими очима ось цього дитяти, до якого прикипіла всеньким єством» [7, с.220].

Перелякатися на смерть (до смерті) – «Розгарячілі від доброї роботи козаки підвели до отамана **переляканого в смерть** чоловіка, який не мав ніякої посвідки» [7, с.66];

«... вони ... почали гамселити отамана кольбами, і так гамселили, що прибуду із недалекого Жаботина Федька Песков, котрий показав їм дорогу на хутір Кресельці, **напужив у штани** і довго не міг допетрати, що це воно таке гаряче (чи не кров?) стікає по литках. **Перелякався в смерть** вилупок, хоча й не знав, що через тиждень загойдається в зашморгу на сухій гілляці» [7, с.18];

«Вона обережно ступала поміж куцями (азалія буває така дряпуча, що може вхопити за литку), а він, твердоголовий, не знав, як повестися, аби не **злякати її у смерть**, – хотів обізватися: «Досю, не бійся, це я», та йому так пересохло в горлі, що він не подав і звуку» [7, с.350].

Не на життя, а на смерть – «Заброди пішли, але Ганнуся знала, що це тільки початок. Вони б давно з'їли їх із матір'ю живцем, та не зробили цього тільки тому, що сюди ще міг навідатися Веремій. Вони не відчепляться від них, **поки не знайдуть його живого чи мертвого**. Серце підказувало їй, що **Веремій живий**, інакше чого б ото замість небіжчика клали в труну лише його одяг? – така омана була для неї незрозумілою і навіть зловісною. Ганнуся тільки розуміла, що хтось затіяв зухвалу гру, і цей хтось скоріше за все був її чоловіком, а раз так, то він – **живий, мертві не годні на жарти, навіть якщо за життя вони були вдатні до найхимерніших витівок**. А якщо **Веремій живий**, то все, що він робить, має свій глузд, і рано чи пізно чоловік неодмінно до неї обізветься чи подасть якийсь знак» [7, с.23-24].

Кров і смерть! – уживається як заклик до помсти і відплати.

«– **Смерть не обирають**, – сказала вона.

1. Але вона обирає...

2. Тобі й **життя ніпочім**, – дорікнула Тіна. – Ти ще молодий, а вже розпрощався з ним.

3. Неправда, – сказав Ворон. – **Я люблю волю**. А її можна **вигодувати лише кров'ю**.

4. А якщо **на волю надії немає**? Сам кажеш: **боротьба програна**. Кому потрібна ще одна **смерть**? Ще одна безіменна, зрівняна із землею могила?

5. Саме на таких могилах і проростає мета» [7, с.152].

Поховати живим (живцем) – позбавити нормального способу життя, всіх радощів життя:

«– Тоді попрощаймося.

6. Навіки? – спитав Ворон.

7. Що ти мене **ховаєш живцем**? – вибухнув Загородній.

8. Бо ти **сунеши голову в пащу диявола**. Схаменися, – сказав Ворон» [7, с.207].

Байдужий до кого, до чого, рідко на що. Який не звертає уваги на кого-небудь, що-небудь, не виявляє зацікавлення:

«Так собі міркувала Ганнуся, стоячи біля причілка хати, аж поки вгледіла на верхечку акації **чорного ворона**. Той сидів трішки надутий і сонний, але Ганнуся побачила в ньому недобру прикмету, відчула якесь лихе віщування, аж млість підкотила до горла. Її навіть знудило, але це вже було не перше відтоді, як вона зачула важкість у лоні, і даремно Ганнуся

нарікала на ворона – той був настільки старий, що вже не міг і не хотів нічого віщувати. Він просто спостерігав зверху за людською метушиною, бо це було єдине, що його ще цікавило в цьому нескінченному житті. Марнота над марнотами, все намарне, – думав ворон, дивлячись услід бричці, яка віддалялася від Кривого Узвозу. Котяться ці колеса в один бік, а потім знову повернуться назад» [7, с.24].

Висновки. Локальними орієнтирами в українській когнітивній метафорі ЖИТТЯ / СМЕРТЬ є:

- 1) потойбічне життя (Бог, той світ, небо);
- 2) абстрактні іменники на позначення небуття (вічність, небуття, безодня);
- 3) елементи поховального обряду (земля, могила).

Вивчення когнітивної метафори ЖИТТЯ / СМЕРТЬ дозволяє зробити узагальнення щодо тенденцій функціонування уявлень про життя і смерть, втілення етнічної своєрідності світосприйняття й концептуального представлення аналізованих метафор крізь призму архетипних виявів. Тлумачення ЖИТТЯ / СМЕРТІ як природного явища мотивоване емпіричним досвідом людини.

У вербалізації лексеми ЖИТТЯ суттєвим є чинник безпосереднього сприйняття часу. Абсолютна й відносна моделі часу опосередковано включені в перцептивний простір письменника Василя Шкляра. Адже розумовий досвід людини встановлює зв'язок між моделлю реальності, що представлена в членуванні простору, та виробленою моделлю ментального простору.

Метафора ЖИТТЯ у мовній картині світу Василя Шкляра ґрунтується на архетипах води, землі, світла, вогню, втілених в архетипних мотивах течії, руху, змінювання. Витоками лексеми СМЕРТЬ є архетипи води і землі, представлені в архетипних мотивах занурення у воду, темряви, розлуки, сну, спокою. Вербалізація архетипів у мовному фонді української когнітивістики, представленою твором В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон», здійснюється через фразеологізми, метафори, а також евфемізми, які мають спільне генетичне коріння з метафорами.

На шляху інформації, здатної травмувати, стають захисні механізми. Якщо йдеться про вербалізацію концепту СМЕРТЬ, когнітивними захисними операціями є заперечення, переоцінка, відчуження, витіснення, заміщення. Домінантними в процесі метафоризації є два типи психологічного захисту: витіснення і заміщення. У метафорах заміщення створює новий образ ситуації, яка має іншу емоційну забарвленість, змінює суб'єктивну оцінку ситуації.

Базовим джерелом для вербалізації розглянутої метафори є світ природи. Фрагмент знань про рослинний світ, наявний у мовній картині світу автора, відбиває міфологічні погляди.

Українська лінгвокультура розглядає метафору ЖИТТЯ в бінарній опозиції через метафору СМЕРТЬ; метафора СМЕРТЬ, у свою чергу, репрезентована через метафору ЖИТТЯ. Мовне втілення таких універсальних метафор демонструє національно-культурні особливості мовних картин світу етносів.

В українській картині світу досліджуваним метафорам притаманний міцний зв'язок з архетипами, що пояснюється язичництвом, традиції якої глибоко укорінені в українській мовній свідомості.

До перспективних напрямів подальших досліджень слід віднести розкриття та визначення обсягу й змісту когнітивної метафори ЖИТТЯ СМЕРТЬ в інших творах цього автора.

Список використаних джерел і літератури:

1. Близнюк О.О. Концепти ЖИТТЯ і СМЕРТЬ: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.17 Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Київ, 2008. 20 с.
2. Єрмоленко С.Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. С. 83.
3. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень. 2001. № 5. С. 48-63.
4. Мусієнко В.П. Українська етнографічна лексика: ідентифікація та типологія. *Мовознавство*. 2006. № 2-3. С. 130-136.
5. Огієнко І. Наша літературна мова. Київ, 2011. 356 с.
6. Пастух Б. Замість хреста – калина: (про роман В. Шкляра «Залишенець»). *Дивослово*. 2011. № 6. С. 31-33.
7. Шкляр В.М. Залишенець. Чорний Ворон: [роман]. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. 384 с.

References:

1. Blyzniuk, O.O. (2008). Kontsepty ZHYTTYA i SMERT': linhvokul'turolohichnyj aspekt (na materialy paremiijnoho fondu ukrains'koi ta italijs'koi mov): avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.17 Porivnial'no-istorychne i typolohichne movoznavstvo. Kyiv. 20 s. [in Ukrainain].
2. Yermolenko, S.Ya. (2001). Ukrains'ka mova. Korotkyj tлумachnyj slovnyk linhvistychnykh terminiv. Kyiv: Lybid'. P. 83. [in Ukrainain].
3. Zhajvoronok, V.V. (2001) Ukrains'ka etnolinhvistyka: deiakі aspekty doslidzhen'. № 5. S. 48-63. [in Ukrainain].
4. Musienko, V.P. (2006). Ukrains'ka etnografichna leksyka: identyfikatsiia ta typolohiia. *Movoznavstvo*. № 2-3. S. 130-136. [in Ukrainain].
5. Ohiienko, I. (2011). *Nasha literaturna mova*. Kyiv. 356 s. [in Ukrainain].
6. Pastukh, B. (2011). *Zamist' khresta – kalyna: (pro roman V. Shkliara «Zalyshenets'»)*. *Dyvoslovo*. № 6. S. 31-33. [in Ukrainain].
7. Shkliar, V.M. (2011). *Zalyshenets'. Chornyj Voron: [roman]*. Kharkiv: Knyzhkovyj Klub «Klub Simejnoho Dozwillia», 384 p.

Lesia Prokopiv

COGNITIVE METAPHOR OF LIFE/DEATH THROUGH THE PRISM OF THE LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD BY VASYL SHKLYAR

The anthropocentric approach to studying of language and speech causes linguists' turn to literary discourse, since at the present stage of linguistic science development, it is relevant, in our opinion, there are researches of discursive phenomena, verbal conceptual models and their influence on the functioning of language units. This is manifested in the fact that the study of metaphorical models in the cognitive and discursive structure is of particular interest.

Attention to the problem of metaphor, certain aspects of its studying, is primarily due to the complexity of the speech phenomenon, the desire of linguists to find hidden mechanisms that control the metaphorical process, the laws of its existence. In the system of linguistic structures, metaphor is considered as a dynamic linguistic phenomenon, which is characterized by such concepts as discourse, dialogical discourse in cognitive-discursive, systemic-active and functional-communicative approaches, which is based on a dual orientation towards the author, the creator, who is considered as a universal language personality, and on the society represented by the addressee, the reader.

Such an approach to the study of metaphor based on the formation of a communicative-discursive paradigm indicates the need for theoretical and practical study of metaphor in a cognitive-discursive context aimed at substantiating the implementation of the language system taking into account lingual and extralingual factors. This is the relevance of scientific research, the purpose of which is to investigate the cognitive counter-metaphor LIFE / DEATH in the discursive dialogic structures of Vasyl Shkliar's text «Zalyshents. Chornyi Voron».

The study of cognitive metaphor makes it possible to make generalizations about the functioning tendencies of ideas about life and death, the embodiment of the ethnic uniqueness of world perception and the conceptual presentation of the analyzed metaphor through the prism of archetypal manifestations. The interpretation of LIFE / DEATH as a natural phenomenon is motivated by human empirical experience.

In the Ukrainian picture of the world, the researched metaphors have a strong connection with archetypes, which is explained by paganism, the traditions of which are deeply rooted in the Ukrainian linguistic consciousness.

Prospective directions for further research should include revealing and determining the scope and content of the cognitive metaphor LIFE / DEATH in other works of this author.

Key words: cognitive metaphor, linguistic metaphor, contamination, spread of metaphor composition.

Отримано: 01.11.2022 р.